

**RAPPORTAGE TOEVALSVONDST 2011:
JESSEREN (BORGLOON) - BOSSTRAAT**

foto: Kris Vandevorst (VIOE)

I. Verslaggever:

Geert Vynckier
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed
Jekerstraat 10
3700 Tongeren
012 /260321
Geert.vynckier@rwo.vlaanderen.be

Alain Vanderhoeven
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed
Jekerstraat 10
3700 Tongeren
012 /260329
Alain.vanderhoeven@rwo.vlaanderen.be

functie: erfgoedonderzoeker archeologie

veldwerk: Michel Mulleners
Jurgen Staf
Rudi Roosen
Jozef Wijnants

tekeningen en plannen: André Detloff
VLM
Katrien Cousserier

II. Identificatie

**Een beschrijving van locatie van de site, met de volgende elementen (kaart 1 en 2)*

Provincie(s): Limburg

Gemeente(n): Borgloon

Deelgemeenten(n): Jesseren

Coördinaten: Lambert 1972: X: 221704Y: 166091

Kadastergegevens: 5de afdeling, sectie B, perceelsnummer 389

Adres: Bosstraat

Toponiem(en): Goudberg

Naam van de site: Jesseren - Bosstraat (JE11BO)

Projectnummer: 8_2011_016

Algemene beschrijving:

Jesseren, een deelgemeente van Borgloon, ligt in de Haspengouwse Leemstreek en is een straat- en landbouwdorp met vele grote vierkantshoeven en boerderijen. Het terrein aan de Bosstraat is al jaren zeer onderhevig aan erosie en na elke zware en hevige regenbui verdwijnen centimeters vruchtbare leem met het water in de beken, rivieren en riolering (fig. 1). Ook de dorpskern en aanpalende wegen krijgen dan steeds te maken met modderstromen (fig. 2), de reden waarom er op deze plaats waterbekkens worden aangelegd (fig. 3).

Het terrein waar de toevalsvondst gebeurde ligt op ongeveer 82 meter TAW op een west-oost gerichte helling tussen twee hoger gelegen ruggen: Hoogveld en Goudberg (kaart 3). Ten zuiden en ten oosten van het terrein zorgen de Bollebeek en de Marmolbeek voor de afwatering van de omgeving. Beide beken gaan stroomafwaarts over in de Mombeek en Fonteinbeek.

De waterput (kaart 4) bevindt zich op een droge leembodem zonder profiel Abp(c). Het volledige perceel bevat matig droge leembodems zonder profiel (Acp) en droge leembodems met textuur B-horizont (Aba1). Ten noordwesten van het perceel bevindt zich een oude leemgroeve (OE).

In de onmiddellijke buurt van het onderzochte perceel vermeldt de CAI geen vindplaatsen (fig. 4). De dichtstbijzijnde vindplaatsen bevinden zich op minstens 600 meter. In het noorden locatie 700685 (een motte met veel herbruikt Romeins materiaal), in het zuiden locatie 700689 (een vindplaats met veel Romeins bouwpuin en vondsten) en locatie 700688 (een vindplaats met Romeins bouwpuin).

III. Archeologische nota

** Datum van de melding van de vondst*

Op 01/06/2011 werd tijdens het uitgraven van een wachtbekken aan de Bosstraat door de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) een constructie, opgebouwd in mergelblokken, aangesneden. Deze bevond zich op de schuine wand van het uitgegraven bekken (fig. 5). De kraanman waarschuwde de archeoloog van VLM (David Depraetere)¹ die de vondstmelding rapporteerde aan R&E. Daarop werd het VIOE op de hoogte gebracht. Op 06/07 en 07/07/2011 ging de ploeg van het VIOE-Limburg ter plaatse om de vondst te registreren. De eerste dag werd vastgesteld dat het om een deels bewaarde Romeinse waterput ging, opgebouwd uit mergelblokken. Het vlak rondom de waterput werd opgeschoond en geregistreerd. Er werd in overleg met VLM en de aannemer besloten om een doorsnede te maken van de waterput tot op een maximale diepte van twee meter, om een idee te krijgen van de opbouw van de waterput. De tweede dag werd de andere helft van de waterput uitgegraven om inzicht te krijgen in de opbouw ervan en om informatie te verzamelen voor datering.

** Een summiere beschrijving van het onderzoek dat voorafgaand aan het onderzoek op de site werd uitgevoerd*

Naar aanleiding van een geplande ruilverkaveling te Jesseren en het aanleggen van twee wachtbekkens aan de Bosstraat werd in het voorjaar van 2011 een sleuvenonderzoek uitgevoerd door de Vlaamse Landmaatschappij - Afdeling Limburg. Er werden over het ganse terrein parallelle sleuven getrokken met een breedte van 3 meter (fig. 6). De opgraving leverde op dat

¹ Met dank aan David voor zijn inzet op het terrein (VLM).

ogenblik Romeinse resten op van de bodem van één crematiegraf (S 10), een drietal afvalkuilen (S 20, 24 en 25), een grote afvalkuil of poel (S 28). Verder werden ten noorden en ten zuiden van het aangetroffen graf twee kijkvensters aangelegd die verder niets opleverden. Ook in de buurt van de aangetroffen afvalkuilen werden kijkvensters aangelegd. Zij leverden een rechthoekige afvalkuil (S 43) en een grote kuil, die op dat ogenblik niet herkend werd als waterput op (S 44). Al de sporen konden gedateerd worden op het einde van de 2de eeuw en de 3de n. Chr. De rest van de sleuven leverde niets op (fig. 7)².

Het ontbreken van ondiepe sporen wees erop dat, zoals al geweten was, de erosie zeer intens is geweest in het verleden. Overvloedige wateroverlast bij hevige regen en de daarbij horende erosie waren dan ook de reden om de waterbekkens te graven. Zij zouden moeten zorgen voor een oplossing voor deze wateroverlast die men in de Bosstraat en het lager gelegen centrum van Jesseren steeds ondervindt bij zeer hevige neerslag.

Op basis van de interpretatie en observaties tijdens dit vooronderzoek werd op dat ogenblik beslist om de werf vrij te geven. Het rapport van dit sleuvenonderzoek is in voorbereiding.

**De archeologische beschrijving van de site en het onderzoek dat heeft plaatsgevonden: methodiek van het onderzoek en de resultaten*

Bij het sleuvenonderzoek werd S 44 zoals hoger vermeld niet herkend als waterput. Dit werd pas duidelijk toen de graafmachine de mergelblokken aansneed bij het graven van het waterbekken. Bij het opschonen van het vrijgekomen vlak bleek meteen dat slechts een deel van de ronde opbouw met mergelblokken van de waterput bewaard was (fig. 8). De waterput had een maximale buitendoormeter van 1m80. Aan de oostzijde leek het erop dat dit gedeelte opzettelijk werd weggegraven, waarschijnlijk nog in de Romeinse periode.

Rond deze eigenlijke kern was de aanlegkuil van de waterput nog min of meer zichtbaar. Deze was opgevuld met zuiver leem en leem gevuld met talrijke brokstukken en fragmenten mergelblokken.

Er werd op het terrein besloten, in samenspraak met de archeoloog van VLM en de aannemer, dat de waterput zou worden doorsneden tot op een maximale diepte van twee meter. Dit om de veiligheid en de stabiliteit van de diepere uitgraving te verzekeren. Deze doorsnede gebeurde machinaal en de uitgegraven grond werd met de hand doorzocht op archeologische vondsten (fig. 9). De doorsnede beperkte zich niet alleen in diepte maar eveneens in grootte/breedte (5 meter).

Bij het doorsnijden van de waterput werd het duidelijker dat één helft van de waterput al in de Romeinse tijd werd ontmanteld. Het oostelijke deel van de waterput in mergel ontbrak. De vulling van de mergelblokken kern van de waterput, werd stratigrafisch opgegraven en er werd van elk laagje van de opvulling van de waterput een grondmonster ingezameld. Uiteindelijk kon zo aan de binnenzijde de opbouw van de waterputten in mergelblokken bekeken worden (fig. 10).

Het gaat vooral om kleinere mergelblokken (ongeveer 18x15x10 cm), hoewel er eveneens enkele grotere werden gebruikt. Talrijke blokken vertonen schaaft-, snij- en zaagsporen. Daar de meeste blokken zeer broos waren, verliep het recupereren van deze blokken zeer moeilijk. In totaal konden er 22 uit de wand van de waterput en 10 fragmenten uit de opvullingslagen ingezameld worden.

In totaal werden er een 300-tal archeologische vondsten en een 40-tal botfragmenten verzameld uit de vulling van de waterput en de aanlegkuil. Globaal wijst het aardewerk op een opvulling van de waterput in de 3de eeuw³. De belangrijkste herkenbare importen zijn een paar terra sigillata scherven uit Trier, Lezoux, de Argonnen en Zuid-Gallië, enkele geverfde scherven uit Keulen, metaalglans aardewerk uit de Argonnen, een wrijfschaalfragment uit Bavay en een paar scherven van Spaanse Dres20- en Zuidfranse G4-amforen. Het regionaal ruw- en gladwandige aardewerk worden volledig gedomineerd door de Tongerse en Tiense productie. Volledigheidshalve vermelden we nog een 50-tal dakpanfragmenten, een paar stukken van maalstenen, één fragment brons en een glasscherf.

Het botmateriaal dat met de hand werd ingezameld bevatte wat resten van paard (wellicht van één dier), een enkele knook van varken en enkele beenderen van schaap of geit. Paard is steeds zeldzaam in een Romeinse waterput, daar het in die periode niet frequent werd gegeten⁴. Een groot deel van de botten kon niet gedetermineerd worden. De grondmonsters zullen later onderzocht worden.

² Informatie van David Depraetere (VLM).

³ Met dank voor de hulp bij de determinatie aan Natasja De Winter (ARON).

⁴ Botdeterminatie door An Lentacker (VIOE).

**Enkele bedenkingen en advies voor toekomstige bodemingrepen in het Zuid-Limburgse leemgebied*

Bij het bekijken van de uiteindelijke resultaten van dit vooronderzoek en het onderzoek van de waterput kunnen we deze site plaatsen in de categorie van de inheems-Romeinse landelijke nederzettingen zoals er het laatste decennium twee ten oosten van Tongeren werden opgegraven: Veldwezelt en Kesselt. Deze waren niet gekend door prospectie en ook proefsleuvenonderzoek leidde niet altijd tot het besluit dat er een nederzetting aanwezig was. Deze ontdekte site zou het eerste zijn ten westen van Tongeren, een primeur met eventueel een bijhorend grafveld, nog een primeur. Volledig geïsoleerde graven van systematische en in gunstige omstandigheden opgegraven nederzettingen zijn echter niet bekend en slechts de helft van de graven worden zichtbaar vlak onder de bouwvoor. De rest wordt pas zichtbaar als men een tweede, derde en zelfs vierde vlak aanlegt. De ervaring van de vroegere opgravingen leerde ons waarom dergelijke landelijke nederzettingen alleen met vlakdekkend onderzoek goed herkenbaar en zichtbaar worden. Steenbouw ontbreekt (met uitzondering van waterputten opgebouwd met mergelblokken) en kuilen, poelen en waterputten komen meestal in concentraties voor. De plattegronden van de bewaarde nederzettingen geven ons steeds grote leegten tussen de clusters van sporen. Van de aanwezige huisplattegronden zijn alleen de diepste paalkuilen gedeeltelijk bewaard zodat die zelfs in grotere kijkvensters niet altijd te herkennen zijn.

Bij sleuvenonderzoek in het Zuid-Limburgse leemgebied moet men er in de toekomst rekening mee houden dat bij het tevoorschijn komen van kuilenclusters men best het bedreigde areaal vlakdekkend moet vrijleggen. Het is bijna zeker dat de nederzettingstructuur nog bewaard is. Waterputten (zowel opgetrokken in hout als steen) en poelen komen steeds in het midden van de nederzetting voor. Worden deze aan de rand van een bedreigd areaal aangetroffen kan de helft van de nederzetting aan de andere zijde nog bewaard zijn. Geïsoleerde Romeinse graven komen niet voor en de rest van het grafveld ligt dus in de directe omgeving. Meerdere vlakken aanleggen in een ruimere omgeving van het graf is dus de boodschap zodat ook dieper gelegen graven, die niet altijd direct zichtbaar zijn in de leem, toch zichtbaar worden.

IV. Bibliografie

CAPENBERGHS J. 1985: De begraafplaatsen uit de Romeinse tijd in het Limburgse Haspengouw, onuitgegeven licentiaatthesis KULeuven.

ERVYNCK A., PAUWELS D., VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER, G. 2000: Romeinse nederzettingen op het Distrigastraject tussen Oupeye en Lanaken (Limburg) In: Lodewijckx, M., De Boe, G. & Thoen, H. (eds.), *Romeinendag-Journée d'archéologie romaine* – 19/03/ 2000, 41-42.

KNAEPEN, E. 2001: De landelijke bewoning in de Gallo-Romeinse periode in Zuid-Limburgs Haspengouw. Onuitgegeven Licentiaatthesis KUL.

LUX, G.V., EN H. ROOSENS 1971: Een Gallo-Romeins grafveld te Gors-Opleeuw. *Archaeologica Belgica* 128.

PAUWELS D., VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER G. 2002: Val-Meer (Riemst): sporen uit de IJzertijd; Romeinse nederzetting en laat-Romeinse graven op het Distrigas-traject. In: Vanderhoeven A. & Creemers G. (eds.), *Archeologische kroniek van Limburg* 199, 81, 4, 311-314.

PAUWELS D., VANDERHOEVEN, A., VYNCKIER, G. & WESEMAEL, E. 2003: Een inheems-Romeinse nederzetting te Veldwezelt (L.) In: Lodewijckx M. & Corbiau M.-H. (eds.), *Romeinendag-Journée d'archéologie romaine*, Leuven 08/02/2003, 59-60.

PAUWELS D. & VYNCKIER G. 2005: Opgraven in een groeve: een protohistorische enclos en een inheems-Romeinse nederzetting te Veldwezelt (prov. Limburg), Lunula. *Archaeologia protohistorica* XIII, 67-73.

PAUWELS, D., VANDERHOEVEN, A. & VYNCKIER, G. 2009: Veldwezelt (Lanaken): aanvullend onderzoek in de groeve van NV Vandersanden, *Het Oude Land van Loon* 88, 4, 345-346.

PAUWELS D., VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER G. 2010: Nederzettingen uit de late ijzertijd en de Romeinse tijd te Kesselt, Hoevenberg J. & Vilvorder F. (eds), *Romeinendag-Journée d'archéologie romaine*, Louvain-la-Neuve 24/04/2010, 29-31.

VANDERHOEVEN, A., VYNCKIER, G. & WESEMAEL, E. 2006: Veldwezelt (Lanaken): sporen uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de postmiddeleeuwse periode In: Creemers, G. & Vanderhoeven, A. (eds.), *Archeologische Kroniek van Limburg* 2003, 289-321.

VANDERHOEVEN, A., VYNCKIER, G. & WESEMAEL, E. 2006: Veldwezelt (Lanaken): sporen uit de prehistorie; de Romeinse tijd en de postmiddeleeuwse periode In: Creemers, G. & Vanderhoeven, A. (eds.), *Archeologische kroniek van Limburg* 2003, 318-321.

VANDERHOEVEN, A., PAUWELS, D., VYNCKIER, G. & WESEMAEL, E. 2006: Veldwezelt. In: *La Belgique romaine; Dossiers Archéologie et sciences des origines*, 315, 60-63.

VAN DOORSELAER, A., 1964: Repertorium van de begraafplaatsen uit de Romeinse tijd in Noord-Gallië. Brussel.

WEBSITES:

- <http://cai.erfgoed.net>
- <http://nl.wikipedia.org>

V. Trefwoorden

Archeologische sporen en uitgravingen – waterput – Romeinse tijd – midden-keizertijd – steen – natuursteen – mergel

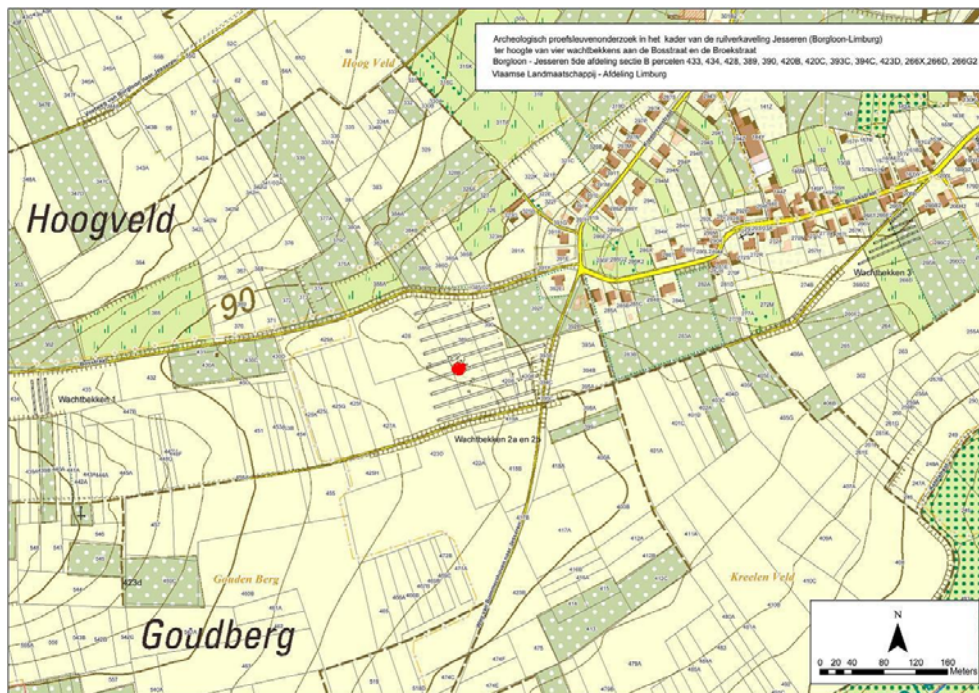

Fig. 3: Topografische ingekleurde kaart met aanduiding van de waterput in het rood (© AGIV)⁵.

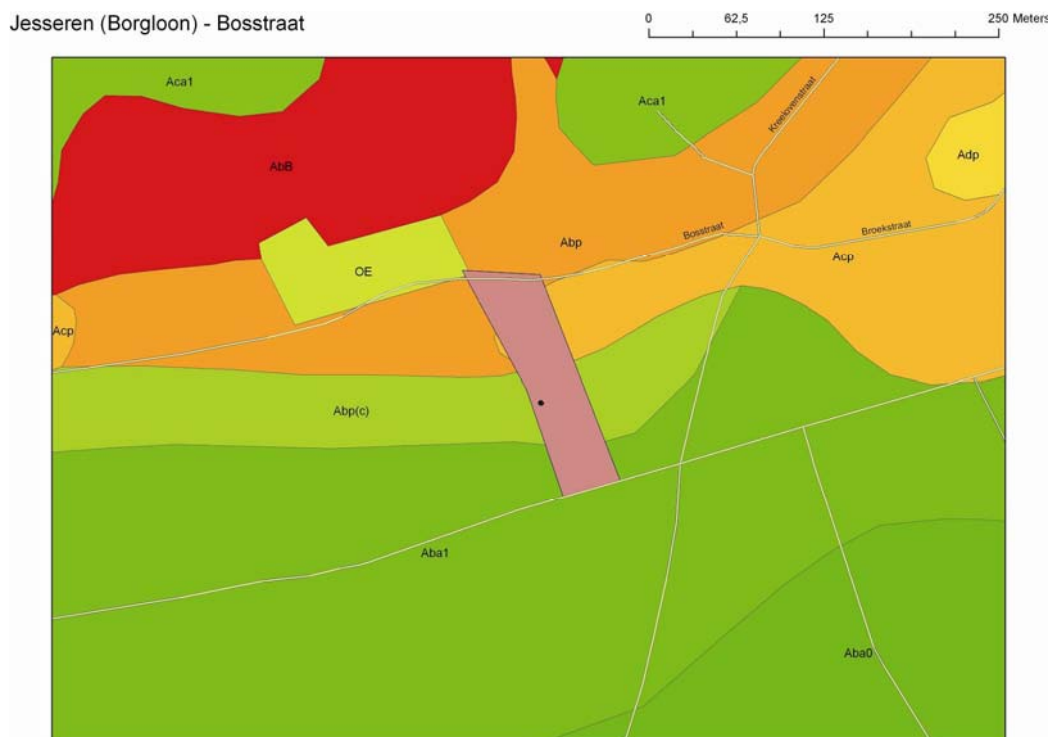

Fig. 4: Bodemkaart met aanduiding van de vindplaats in het rood. De blauwe stip geeft de waterput aan (© AGIV).

⁵ Kaartje gemaakt door VLM.

VII. Figuren

Fig. 1: De modderstromen na hevige regenval.

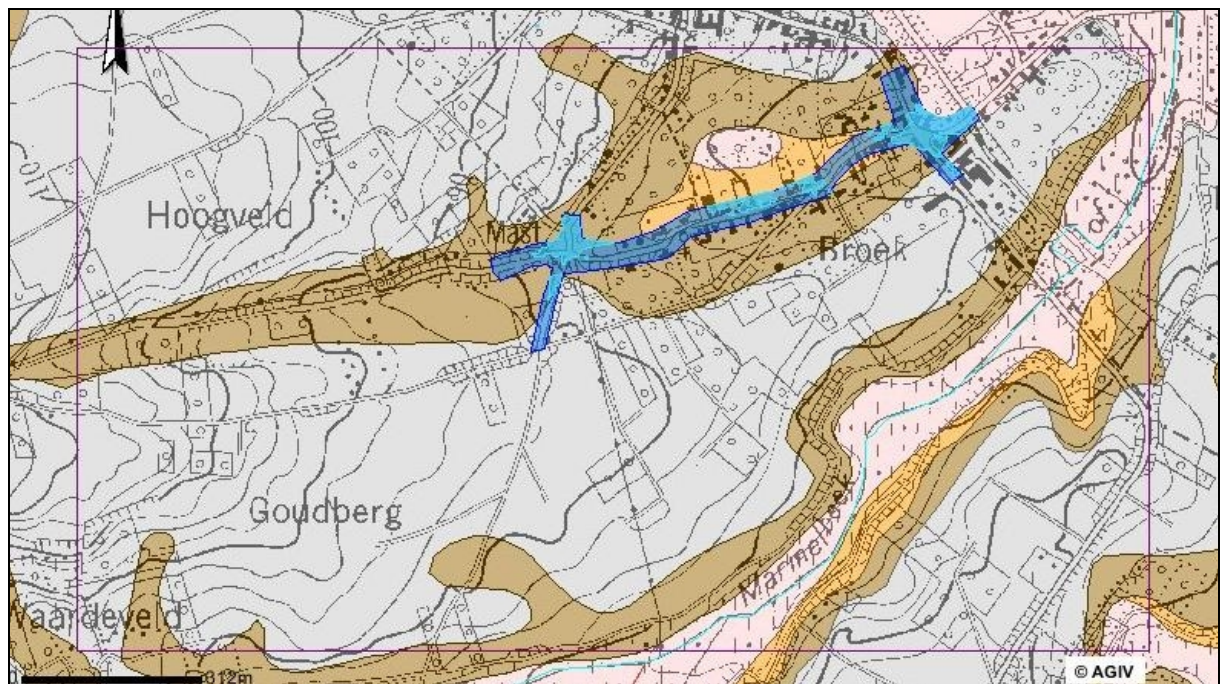

Fig. 2: Overstromingskaart van het gebied: bruin en blauw= overstroombaar door afstromend water; oranje en roze= overstroombaar uit waterloop. (© AGIV).

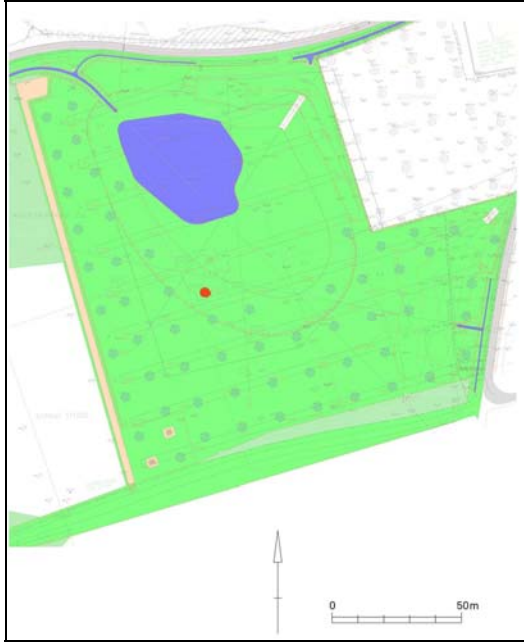

Fig. 3: Plan van de Vlaamse Landmaatschappij met de geplande waterbekkens. De rode stip geeft de waterput aan (© VLM).

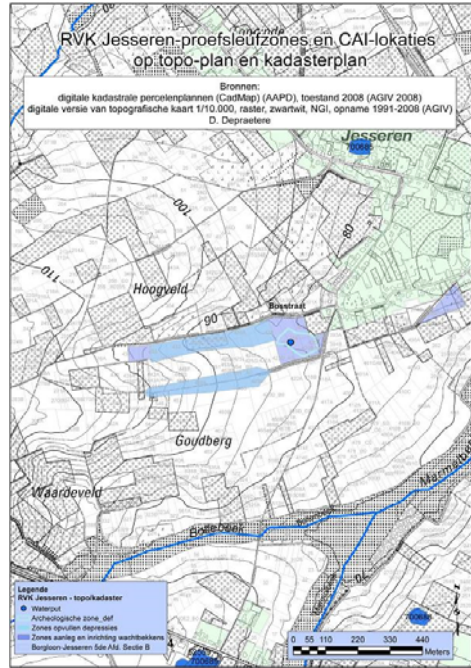

Fig. 4: Topografische kaart met aanduiding van de CAI vindplaatsen en aanduiding van de zones die heringericht werden (© VLM).

Fig. 5: Zicht op de werken aan het waterbekken.

Fig. 6: Zicht op de sleuven van het vooronderzoek.

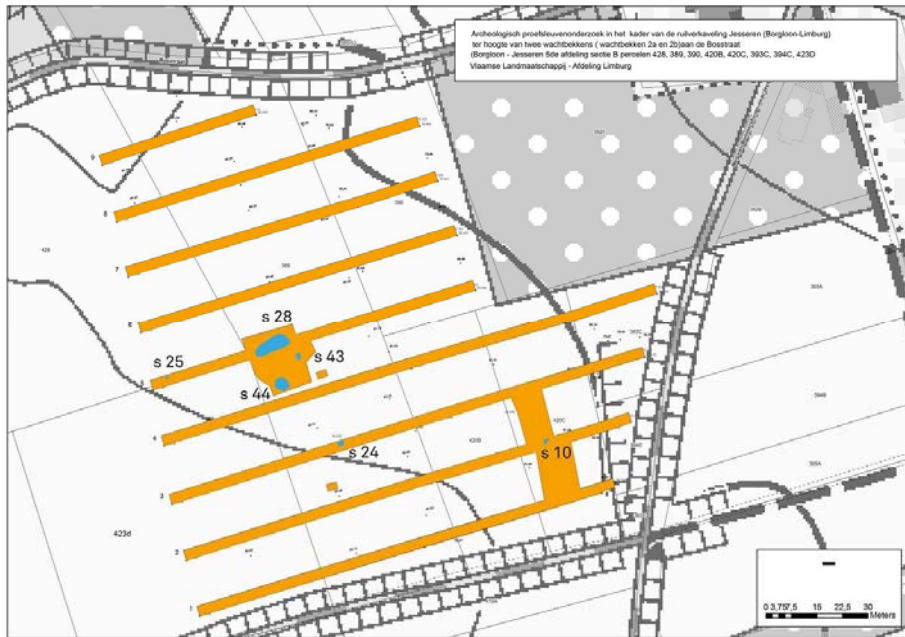

Fig.7: Het sleuvenplan van het vooronderzoek met de aanduiding van de aangetroffen sporen. (© VLM).

Fig. 8: De waterput S 44 na het opschoonen.

Fig. 9: De waterput S 44 in doorsnede.

Fig. 10: De waterput S 44 na het uithalen van de binnenste vulling.